

Gezin Cahn, het meest Valkenburgs van alle joden

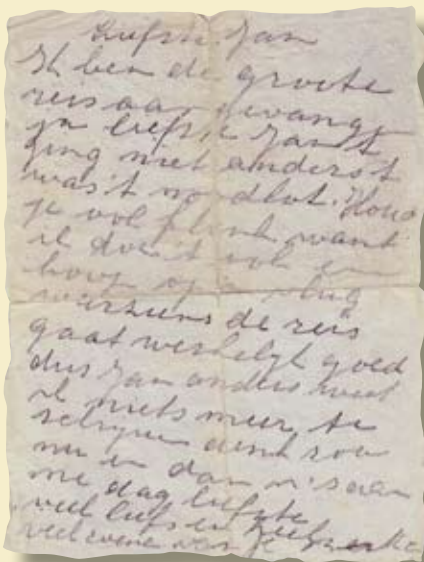
Een kladblaadje met enkele potloodkribbels. Het is de enige tastbare herinnering aan Bertha Cahn, een 24-jarige Joodse jongedochter uit Valkenburg. Een briefje geschreven in de trein naar Auschwitz en op niet meer na te gane maar ongetwijfeld wonderbaarlijke wijze toch aangekomen bij de jongeman, waarvoor het bestemd was: haar verloofde Jan Wilschut in Brunssum. Geen dagboek dat in de hele wereld opzien baarde, maar, hoe miniscuul ook, even ontroerend en huiveringwekkend.

tekst: Jan Diederer

Bertha Cahn

Afscheidsbriefje Bertha Cahn uit de trein naar Auschwitz

"Liefste Jan", zo schrijft Bertha. "Ik ben de groote reis aangevangen. Ja liefste Jan 't ging niet anders 't was 't noodlot. Houd je ook flink want ik doe het ook en hoop op een vlug weerziens. De reis gaat werkelijk goed dus. Jan anders weet ik niets meer te schrijven. Denk zoo nu en dan 'ns aan me. Dag liefste, veel liefs en heel veel zoenen van je Bertha."

"Hoop op een spoedig weerziens", staat

er. Maar ook: "'t was 't noodlot."

Het lijkt erop dat Bertha toen al het ergste vreesde en zichzelf en haar vriend moed wilde inpraten. Voelde zij wat er ging gebeuren en moet het kladje beschouwd worden als een groet ten afscheid?

Afscheid van de man die zij nog niet zo lang tevoren had leren kennen als een Nederlandse soldaat, die vóór mei 1940 een op de Cauberg staand afweergeschut bemande.

George en Albert Cahn, broers van Bertha

en samen met haar gedeporteerd, laten er geen misverstand over bestaan. Op een soortgelijk kladblaadje spreken zij onwonden van een afscheidsgroet:

"Beste Jan. Even ook een afscheidsgroet. Wij zijn alle vol moed en vertrouwen, en hoop dat jij je ook zo goed zult houden. Hou je maar sterk wij doen het ook. Nou Jan nogmaals het beste en moed. Hartelijk gegroet van George. >>

* Daniel en Elise Cahn, ouders van Bertha.

Een foto van enkele kinderen van het Grendelplein rond 1925. In het midden staan (1) George Cahn (2) Annette Cahn en (3) Bertha Cahn.

Kijk maar niet naar het schrift, in den trein gaat dat niet best. Adieu! En: "Beste Jan, een afscheidsgroet en vaarwel van je dierbare Albert. Wij zullen zo goed mogelijk voor Bertha zorgen en maak je niet ongerust, ze houdt zich goed. Doe hetzelfde. Sterkte, Moed en Vertrouwen van Albert."

Vóór de eerste razzia op 25 augustus 1942 in Valkenburg, waarbij Joden werden opgepakt, hebben Bertha en haar broers nog een onderduikadres aangeboden gekregen. Maar zij willen hun ouders Daniel en Elise Cahn niet alleen laten. Stilletjes rekenen zij op een tip van de plaatselijke politie als er weer een razzia zal worden gehouden om dan alsnog te kunnen onderduiken.

Op dinsdag 10 november verschijnen inderdaad twee wachtmeesters in huize Cahn aan het Grendelplein. Maar niet voor een stille wenk, doch met een kil aanhoudingsbevel. "We kunnen er ook niets aan doen. Bevel van de Sicherheitsdienst," klinkt het verontschuldigend.

Bertha is er niet op het moment dat de politie binnenvalt. Opgewekt van een plezierige ontmoeting komt zij later thuis. Zij zal meteen de ijzige sfeer hebben ervaren die er heerst met die twee mannen in zwarte, lange, leren jassen in de kamer. Aanvankelijk moet moeder Cahn ook mee, maar als blijkt dat zij aan suikerziekte lijdt mag ze blijven. Het ging immers ook maar om een tewerkstelling in Duitsland, nietwaar,

en daarvoor konden oude en zieke mensen niet gebruikt worden! De drogreden toen van de Nazi's!

Al kort na aankomst in Auschwitz, op 19 november, komt Bertha om in de gaskamer

Foto uit de zomer van 1935. Gezellig in het zonnetje met wat breiwerk. Van links naar rechts Lou(ise) Philippens (van de latere ijssalon Milou), Frans Hoffman (kapper en fotograaf), mevrouw Hoffman en Annette Cahn.

van dit beruchte vernietigingskamp. De broers zijn blijkbaar wel van nut. Albert sterft op 12 augustus 1943 in het nabij Breslau, het Poolse Wroclaw, gelegen Neukirch, dat de naam had een werkkamp te zijn. Of Albert om het leven is gebracht dan wel van uitputting is gestorven is niet bekend. Op het plaatselijke kerkhof ligt hij met dertig andere dwangarbeiders begraven. George komt om op 13 maart 1944 in een niet nader genoemd kamp in Midden-Europa.

Valkenburgse familie

Het gezin Cahn is het meest Valkenburgse van alle Joden in Valkenburg. Er wordt al een Cain vermeld in 1777. Een complete stamboom kan worden opgemaakt vanaf begin 1830. Dan worden Joseph (*1831) en Lodewijk (*1833) te Valkenburg geboren als zonen van Jacob Manuel Cahn en Regina Rebecca Soesman. Joseph Cahn trouwt met Anna Jula Hirsch uit Gulpen en krijgt de kinderen Jacob Joseph (*1874), Louis (*1878), Rosa (*1879) en Karel (*1881). Het gezin woont aan de Daalhemerweg in een huisje dat nog niet zo lang geleden werd afgebroken om plaats te maken voor residence Daelhem II.

De veehandelaars Louis en Karel worden bij een van de razzia's uit hun huis gehaald. Een ooggetuige ziet hoe de zieke Karel in een laken naar buiten wordt gedragen en zonder mededogen op een vrachtwagen gegooid. Louis staat erbij te huilen. De broers worden gelijktijdig op 14 mei 1943 vermoord in Sobibor. Moeder Anna Jula Hirsch en oudste zoon Jacob Joseph hebben die ellende niet meer meegemaakt. Zij overlijden, vreemd genoeg, enkele uren na elkaar op 16 februari 1941.

Ook dochter Rosa, die trouwt met de manufacturier Samuel Jacobs uit Blokzijl, wordt met haar zonen Jacob (*1919) en Salomon (*1921) vanuit hun winkel aan de Nieuweweg 14 in Valkenburg gedeporteerd. Zij sterft op 6 september 1944 in Auschwitz en de zonen kort na elkaar op 31 december 1942 en 15 januari 1943 in het concentratiekamp te Spytkowice.

Bertha, George en Albert Cahn stammen uit de tak van Lodewijk, die trouwt met Joanna Egger. Hun zoon Daniel (*1875), heeft een goedlopende slagerswinkel vlak bij de Grendelpoort, nu huisnummer 7. Hij trouwt in 1909 in het Duitse Lechenich, stadsdeel van Erfstadt en ongeveer 25 kilometer achter Düren gelegen, met Elise Cahn. Naast George (*1915), Bertha (*1918) en Albert (*1921) krijgen ze nog drie kinderen: Emile, die al op tweejarige leeftijd sterft, Louis Jacques (*1910) en Annette (*1913). Op de beruchte negende april 1943 moeten alle Joden, die nog niet zijn opgepakt, zich melden in doorgangskamp Vught. Ook Daniel en Elise Cahn. Nog in het doorgangskamp Westerbork tekent Daniel Cahn op 9 mei 1943 een acte van de Amsterdamse candidaatnotaris mr. Cornelis Masee waarin hij verklaart afstand te doen van al zijn bezittingen ten gunste van zijn dochter Annette en schoonzoon Hub Vrancken. Blijkbaar beseft hij al welk onheil hem en zijn vrouw boven het hoofd hangt. Vijf dagen later, op 14 mei 1943, worden zij afgevoerd naar de gaskamer van Sobibor. Er is nog een hoop trammelant geweest over het feit dat na hun vertrek een worstsnijmachine en een hakblok uit de winkel zijn gestolen. De diefstal is nooit opgelost.

Uit trein gesprongen

Op geheel verschillende maar even wonderlijke wijze hebben zoon Louis en dochter Annette de oorlog overleefd.

Louis trouwt op 30 juli 1942 nogal overhaast met de in Dordrecht geboren Jodin

Vooraan links Bertha Cahn, naast haar in soldatenuiform Jan Wilschut en vervolgens zus Annette. De overige personen zijn onbekend. De foto werd gemaakt bij een feestelijke gelegenheid, misschien het Joods paasfeest of de verloving van Bertha.

Sophie Leveticus. Hij wil haar als echtgenoot niet in de steek laten, voor het geval zij zou worden gedwongen naar Polen te gaan. Of zij samen worden gedeporteerd is niet bekend. Louis springt in ieder geval onderweg van Amsterdam naar Westerbork uit de trein, merkwaardig genoeg nadat hij eerst zijn kleren onder de medereizigers heeft verdeeld. Hij breekt een been, maar een boer brengt hem in veiligheid en zorgt dat hij kan onderduiken.

Bijna drie jaar houdt hij zich schuil op een kamertje in Leerdam. Sophie wordt vermoord op 11 december 1942 in Auschwitz. Voordat Louis naar Dordrecht gaat is hij winkelchef bij Wolf en Herzdal in Maastricht. In 1946 trouwt hij voor de tweede keer in Amsterdam met Liesje Slager. Met haar en een dochtertje Ellie emigreert hij in 1951 naar Hadar Am in Israel (nabij Netanya) om er een sinaasappelplantage te beginnen. Hij is er op 14 oktober 1996 overleden.

Annette trouwt in 1939 met Maastrichtenaar Hub Vrancken, katholiek en 'ariër', zoals de Duitsers dat noemden. Het betekent haar

redding. Op de vroege zondagmorgen van 2 augustus 1942 worden Hub, Annette en hun tien maanden oude dochtertje Annie uit bed gebeld in hun huis Karel de Vogelstraat 4 door mannen van de Sicherheitspolizei. Hub kan aantonen dat hij geen jood is en wordt 's middags al weer met zijn dochtertje vrijgelaten. Maar Annette komt terecht in het zogeheten 'Durchgangslager' Amersfoort. Haar man beweegt hemel en aarde en verzamelt allerlei officiële papieren om haar weer vrij te krijgen. En het lukt: 'Schutzhaftlagerführer' Berg tekent al op 6 augustus 1942 een verklaring waarin staat dat 'Sie sofort wieder entlassen wurde da Sie in Mischehe lebt'. Zij heeft geluk, want later houden de Nazi's geen rekening meer met gemengde huwelijken. Annette, die naast Annie nog vier kinderen krijgt, sterft 14 April 1998 en ligt begraven op het kerkhof van Sint Pieter op de Berg bij Maastricht. <<

Met dank aan Els Vrancken, dochter van Annette Cahn, Ernest Gompers van de internetpagina Joods Monument, enkele Valkenburgers, die de familie Cahn goed gekend hebben, en Valkenburgs stadsarchivaris Jo van der Mey.

